

1898-ko Agorraren 18-an

GIPUZKOAKO DIPUTAZIO CHIT GOITUAREN AURREAN

ON DOMINGO AGIRRE ABADEA-K

Meza nagusian egintako**SERMOYA****zestua-ko eleizan**

Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interfacite usque ad inter necio nem; *omnem autem super quem videritis thau ne occidatis.*

(Ezekiel, IX, 6)

Gipuzkoako erriaren zaintzalle zeraten gizen aundiak:

Nere anai maiteak:

Begi argi, kementsu, distiatzalle batzuek nai nituzke, nere begiradaren almenarekiñ gizaldi luzarokoen lambro, itzal, laño, illuntasun ta estalki beltz lausotiak desegiñik, illargi gozoaren errañuz argitua bezela, nere asaba zar bedeinkagarrien bizitza on, irme ta zintzoa ikusteko; animako doe bizi, azkar ta ernaiaren jabe nai nuke izan, nere irudimenaren indarrez antziñetako euskal-guraso guztiak lurpetik atera, ta beren gorputz eder, jazkera egoki, oitura on, izkuntz garbi, erri zaletasun ta leñargizko biotz samur Jaungoikozkoarekiñ emen zuen aurrean denak jartzeko; bada orrela eleiza onetan batu zeraten euskaldun benetako guztiok ikustekorik eder ta erakus-garrienekoa

gaur goizean ikusiko zenduteke, ta ikastekorik asko ikasi ere bai, zergatik lenagoko gertaerak, jakintsu batek dionez,¹ etorkizunaren atarian ipiñi bear genduzkean argizuzi batzuek bezela dirade.

Baña, jo gizon argalaren al-eziña, ta batez ere nere ezereztasuna zer dan! Nik eztaukat orrenbesterañoko almen ta eskubiderik, eta eziñ nezake esan detan laurka gozo, bigun ta zoragarritzkoa zuen aurrean jarri.

Ala ta guztiz ere, toki santu onetara etorri baño len aztertu ditut liburu zar batzuek, kondairaren leio zulotik antziñetako egunetara begira egondu naiz, ta ikusi det urruti batean, oso urruti, Erri aundi bat, nere Euskal-erri biotzekoa, Jaungoikoak aukeratutako erri bat bezela, *Thau-sen* aztarna edo *señalea* bere kopeta garbian daramala;² ikusidet nere erri euskalduna, Lauburu santua bere gañean aideraturik, eztarrian zaldi gudarien irrintzia ta besoan leoi aserratuaren indarra duala, gallurretako arkaitzak eta basoetako chabol maiteak utzirik, kemen ta ausardi aundiarekiñ, mendietatik bera erromatarren kontra erortzen erreka ujoltsu irakiñ pitzez jantziak ekaitz egunetan amiltzen diran gisara; ikusi det euskal-erritarra, Alpes mendi edurtsuetatik zear,³ Anibalen gudari egotsi,⁴ sendo ta bildurgabekoen au-

(1) Laménais-ek.

(2) «.....Por los ciclos y semiciclos de los hebreos más antiguos se nota que ésta letra entre ellos tenía la figura de una Cruz, á la manera que entre los griegos y latinos la T; y así se conservó, hasta que vueltos de su cautiverio mudaron las figuras de las letras en las que hoy se usan. *Hasta el día de hoy*, dice San Jerónimo, *usan los samaritanos de las antiguas letras hebreas, de las cuales la última que es Thau, es parecida á la Cruz que se señala en las frentes de los cristianos*. Esta letra *Thau*, que tenía figura de Cruz, estampada en las frentes de los judíos, á quienes quería Dios salvar del común estrago, era un símbolo é indicio certísimo de la salud eterna que se habia de conceder por medio de la Santa Cruz de nuestro Salvador á todos sus fieles adoradores». (A Scio-ren 15-garren oarra, Ezekiel-en igarkusuneko IX garrengo buruan)

(3) «En la guerra cartaginesa contra la república de Italia forman parte (euskaldunakgaitik dio) de aquel sufrido ejército que Aníbal acaudilló, logrando tantas victorias. Aunque hay quien niegue la autenticidad de ésta participación basca en estas batallas, atribuyendo á exornación poética los versos de Silio Itálico al narrar las gentes que el insigne general africano sacó de España:

Aut vasco insuetus galece ferre arma morati;

y al referir los hechos gloriosos en las cercanías de Trasimeno:

Cantaber, et galece contempto tegmine vasco;

(4) *Intrépido*.

rretik, lurbira guztiari ezurretañoko bildurra sartzen diola; ikusi det nere sorterri maitea lokarri gabe ta paketsu, gurutzengatik eta gure mendiak erbestekoentzat dauzkaten aldapa ta laztasunakgatik, Ermeriko, Atazio ta Gunderiko odolgirodunak Españian egin zuten sarrera galgarriko egunetan;¹ ikusi det euskalduna Lauburua-ren azpian franko ta godotarren kontra lenengo, ta gero godotarrakin alkar arturik,² mairuen illargi erdia gastelerriko lurtean azpiratzen; ikusi det Altabiskarren Karlo Magno erregearen entzutzute aundiko izena ondatzen duala; ta badakust, azkenez, ikusten det gaurdan egunean bertan, gurutze santuaren itzalpe gozoan gurutze santuarekin bat egiñik Gernikako arbola kutuna, euskaldunen bandera garbia, gure lege zarren senadi maitagarrikoa.

nos parece demasiada ficción y licencia poética enumerar las gentes diversas que cita, si no fueron; y nombrar al cántabro y al basco y describir á este peleando desnuda la cabeza y sin el casco de defensa como los combatientes de otras regiones: y llamar ágil al basco en la lucha:

*Ac juvenem, quem vasco levis, quem spicula densus
Cantaber urgebat, lethalibus eripit armis.*

Anibal, en medio de sus triunfos, necesita asegurar aún más su situación; y Asdrubal, su hermano, que quedó al frente de España, es el encargado de reclutar los soldados que habían de engrosar el ejército expedicionario de Italia. Llega á la Basconia, alista numerosa y fornida juventud, y aquí con euskaros y celtiberos, se formó la división que sigilosamente atravesó las angosturas de Fuenterrabía y se introdujo en Francia para no llamar la atención del general romano, y por las Galias se dirige á Italia.» (Labayru-k, *Historia general de Bizcaya* deritzaion liburuko 51 ta 52-garren orrialdietan).

Ikusi leiteke A. Henao *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria* izendatzen dan liburuko 6 ta 7-garrenge buruetan.

Baita ere Kantú, II-garren liburuko 44-garren orrialdean ta VII-garren liburuko 269-garrenean, Anibal nondik nora jonn zan jakin nai bada.

(1) *Tum pars septentrioni objecta, præter asperitatem, etiom frigidissima est....* ITAQUEIBIPESIME DEGITUR. Estrabon-ek bere 3-garrenge liburuan ipintzen dituan itz abetatik ateratzen dute euskaldun izkribatzalleak, ipar-aldeko gizon biotzgorrak etzirala gure artean sartu, edo sartu baziran, oso astiune chikian egon ziratela. Iritzi onetakoa naiz. Nai duanak begiratu dezake Labayru jaunak len aitatu detan liburuko XXI-garren buruan diona.

(2) Labayru-k itz egiten du gauza onen gañean len aitaturako liburuen 269, 270, 271, ta 272-garreneko orrialdietan; A. Henao-k esandako liburuen IV-garrenge atal-batuan; ta A. Marianak Españako Kondairaren VII-garren liburu ta III-garren buruan onela dio: «Traia (722-garrenge urtean, Pedro, Kantauriako dukearen semeak, Pelayoten alde) un buen número de bizcainos, con que los cristianos se animaron grandemente y sus esfuerzos se aumentaron.»

Ta jakiñik, dakitan bezela, lazka, naste, matasa aundian daudela gure egunetako erriak; lurbira guztia odolezko ujolde batean itotzeko zoricharrean arkitzen dala; oraingo erresumak daukaten izakera zarra oñetik kendurik, gauza danak goikoz ben jarri, azpikoz goratu ta ondamentiko leize-zuloan erortzeko zorian daudela; *sozialista*, *anarkista* ta beste Kristogandik aldentuta dabiltzan izen ta asmo berriko gizonak dierrri guztiak bildurrez ta ikaraz dauzkatela; gogoratu zait lurbira onek bere bizkarrean Jaungoikoaren zigorkada gogorren bat artu bear ote duan, ta oroitau naiz Jaun Egilleak Israelgo erriari, Ezekiel igarlearen bitartez egin zion zema bildurgarrizkoarekiñ, Bere aginduak bete bear zituen serbitzariai onela esanaz: *non parcat oculus vester neque misereamini.*¹ *Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite usque ad interneccionem.* Etzazute iñoren errukirik iduki, ill itzatzue denak, denak, zarrak eta gazteak, emakumeak eta umerañoko guztiak, iñorcho ere gelditu eztediñ artean. *Omnem autem super quem videritis thau, ne occidatis.* Baña etzazute ill, utzi zaiozute pakean bere kopetan Tau edo gurutzearenaztarna daramanari.

Orregatik, jaunak, pozez beterik gelditu naiz kondaira zarrak irakurtzean, orregatik alaitu naiz, a!, beti bat izan dan nere erri iberotarra² eunkida ta gizaldi guztietan gurutzearen senarekiñ ikusi detalako,³ gaur gurutzearikiñ dagoan bezela; bada Ezekielen egunetako

(1) Ezekiel, IX. 5.

(2) «Es indudable que los descendientes de los iberos de España y Francia y sus verdaderos representantes, hoy día, son los bascongados.» (Labayru-k, izendatuta dagoan liburuko 3-garren orriaidean.)

«Volvemos á repetir: no hay quien señale nacionalidad anterior al ibero en las regiones que éstos ocuparon en España y mediodía de Francia: no hay quien demuestre que la región bascongada fué ocupada y poseida por celtas, fenicios, griegos, romanos, bárbaros ni árabes; que se haya destruido en ella ni alterado esencialmente la primitiva raza que sentó sus reales en los bosques pirenáicos. Luego allí donde no se ha dado otra cosa que perpetua estabilidad; allí donde no se descubre más que la inmovilidad de un pueblo siempre igual, siempre el mismo, hay que reconocer la descendencia genuina del primitivo, el único vestigio del iberismo.» (Berberak, eta lengo liburuan bertan, 20-garrego orrialdean.)

(3) Guza jakiña da euskaldunak oso antziñetatik azaldu zirala lurbiraren aurrean Thau, (T) Lauburu edo gurutzearen senarekin. Nik eztet esango, norbaiztuk dioten bezela,* gurutzearen diñadi ta anditasna Jesukristo lurrera etorri

(*) Labayruk *Escudo de la más constante fe y lealtad-en* egillea, Iturriza ta Karmona izendatzen ditu.

Jaungoikoa Bera da gaurko Jaungoikoa ta uste det ezuala gurutzedun erririk ondatuko; orregatik etorri naiz Zestuara, gurutze santuaren errira atan ere, emen batu geran guztien poztasunerako adierazi naian: *Euskal-erriak erakusten digula gurutze santuaren azpian bizi dan erria, lurlean aldan añan, zorionekoa izan oi dala.*

Norbaitek esan dezake eznaizela ni diña gaur bear litzatekean itzaldi egoki ospatsua zuen aurrean esateko. Ta chit ederki esango du. ¡Ai! Nik ere badakit ongi. Ezagutzen det nere burua, ta badakit gizon uts, zistor, ezerez bat naizela, jakituri gabea, jardunean geiegiz lotua, nere gauza guztietan naikua moldakaitza. Baña gaur euskal-jaietan gaude, ta etzatozte zuek, n. a., etorrera ugari ta oneko apaiz jakintsu bati itzaldi eder bat entzuteko asmoan; ezpada, batez ere, euskaldun baten aotik Euskal-erriaren izen garbi Jaungoikozkoa aldarnik goreneraño jasotzen aditzeko uste ta pozean baizik. Ta bada ni euskalduna naiz, lau aldietatilt euskalduna, euskalduna biotz ta animatik, euskeraren maitetasunean beste bati goragoko mallan jartzen utziko eztiotan euskalduna, gizon jakintsuai entzuteko ustea beste baterako gorderik, utzi zadazute neri euskeraz kantatzen nere Jaungoiko santuari ta nere sorterri maiteari, esandako gaia nolabait agertzen detan bitartean.

Jaungoikoak nai izan dezala nere erezi edo *kantua* izan dedilla, menditarren zortzikoa bezela, gozo, bigun ta biotzen erdiraño sartuko dana. Berak eman dezadala lanbide onetarako bear detan argi ta indarra. ¡O Jauna!, argi guztien iturburua. ¡O Jauna!, makal guztien sendagarria; lagun zakidaz, argi zadazu, biral zadazu zerutik iñoiz baño geiago gaur bear detan biotzeko garra ta animako azkartasuna. Eleiza onetan batu geran guztiok eskatzen dizugu laguntasun au Zure ta gure Ama Mariaren bitartez, oitura dan bezela

Agur María, esanaz

baño lerago ezagutu zuten edo ez; baña, naiz ebreatarrakgandik artua zala (bada ebreatarrak bakarrik zekiten Ezekiel Igarlearen esana), naiz euskaldunak berez, ustekabero, zorion-biderako gauza bat bezela asmatua, gauza ziurra da beinzat erromatarrek eta kantauritarrek baño lenago zerabil tela berekiñ euskaldunak Thau. Lauburu edo gurutzearen sen osasungarria.

Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite usque ad internecio. nem; omnem autem super quem videritis thau ne occidatis.

(Ezekiel, IX, 6)

Gipuzkoako ekautariak:

Nere anai maiteak:

Eztago lurrean gizonarentzat zorion beterik. Etzayozute, bada, esan lurbira onetan zorionekoa izan ditekeala.

Etzayozute esan erbestean negarrez ta arrastaka bizi dan lander, beartsu, errukarri bati, sorterriko aberastasun ta anai maitaleakiñ eztedilla oroitu; etzayozute esan eremu edo basamortuaren erdian izugarritzko egarriarekiñ ito bearrean dagoanari, ur loi tanto batekiñ ase ta poztu dedilla; etzayozute esan argia ezagutu duan ichuari, eztezala maite izan nai eguzkiaren errañua; etzayozute esan ondo ta leñargi jaio dan semeari urruindu dezala bere aita ona; etzayozute esan siñistedun gizonari aztu dezala zerua.

Zeruetan dauka gizonak bere jauregi aberats maitagarritzkoa; zeruetan dauka bere biotzaren egarria kentzeko ur garbi leiarrak;¹ zeruetan adimenerako jakituriaren argia; zeruetan Aita Jaungoikoa; ta, Agustin santuak dionez, gure zoriontasuna Jaungoikoa ikustean, maitatzean ta doanditzean daukagu. *Videbimus, amabimus, laudabimus.* Jaungoikoa da gure ontasunik aundiena: *Deus est nobis summum bonum.* Berak beteko ditu gure nai izate aundiak² esaten digu Dabid erregeak, Bera da zorion guztia ta Bera gabe eztago zeruan bertan animaren gozagarririk.³ «Eztu begiak ikusi zeruan ikusten dan bezelako zorionik, erakusten digu Paulo santuak; eztu belarriak aditu, etzaio gizonaren biotzari *senti* erazi nolakoak diran Jaungoikoak gizon maitalearentzat dauzkan gozotasunak».⁴

(1) Cristalina.

(2) *Qui replet in bonis desiderium tuum* (Psal. CII, v. 4)

(3) *Quid mihi enim est in caelo?* (Psal. LXXII, 25.)

(4) *Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* (I Cor. II, 9.)

Ori da, n. jaun ta a. m., zeruko zorion betikoa, ta zorion ori lortu naian saiatu bear degu gizonok lurbira onetan bizi geraden arte guztian. Baña zoriontasun ori zerutarra da ta zeruan bakarrik arkitzen dana, ta lurrean ere bear degu zerbait gure neke, samiñ ta garratzasunak nolabaitean gozatzeko, minkaiztasunak ezitzeko, malkoak lehortzeko; bada gizonaren biotz gauza aundi ta gozoetarako jaioa ezin leiteke bizi poz, gozotasun ta animako ezti gabe.

¿Baña nola billatu genezake zorion au lurrean? ¿Zertan dago zoriontasun ori? Antziñetatik izanda gizonen artean gauza onen gañeko eztabaida luze bat. Batzuek,¹ Zenon Greziatarren erakutsia jarraitzen zutenak *Eztea* zeritzaion estalpe batean batu oi ziradenak, zoriona onbide edo birtutean zegoala zioten: beste batzuek, Epikuro zeraberraren ikastegikoak, lurrean billatu al zitezkean gozamen aragitarretan zegoala erakutsi zuten. Bigarren go erakuste nu, a!, guziz da narrasa, ta aitatzia baño besterik ezta bear iritzi oker, moldakaitz ta nazkagarritzat idukitzeko. Lenengoari oso gogamen ichurazkoa deitzot, baña etzuan betetzen, ezta ona, egiazkoa eztalako. Siñiste okerreko gizon aiek, nola etzeukaten gerorako icharopenik, emen lurrean jadichi ta lortu bear zuten beren zoriona, ta lurrean arkitzen zuten gozotasun bakarra bakoitzak bere animan somatu al zukean isilleko palie ta chaloa zan. Ta ¡ai!, au ezta naikua: biotzaren chaloa bakarrik, chit ongarrria izanda ere, gauza utsa da samiñ ordu estuetan izaten ditugun barru-barruko illuntasun garratzak gozatzeko.

Jaungoiko egiazkoaren ezaguera galdu zuten erri gaiñoak, egiazen edertasuna maite izanarren, ezin egirik billatu zuten, ichu-ichuan ta bada-ezpadan zebiltzaten, ta illoitik arunzko bizitzaren gañean etzekiten ezercho ere gauza ziurrik. Igarri zuten illezkorrak ziratela, ori bai; baña beren biursariak² etzien gauza garbirik esaten geroko bizitzaren gañean, ta ildakoak lurreko bizitzaren ondamuz edo inbidiaz zeudela siñistu oi zuten. Bailan etzan orrelakorik gertatzen Jaungoiko egiazkoaren siñistea ta maitetusuna gordetzen zuten errietan. Bazekiten Jaungoikoak Abraani esan ziola: «Ni izango naiz zure sari chit aundia»³

(1) *Estóicos* esatendiotenak

(2) *Poetas*.

(3) *...Noli timere, Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis.* (Gen. XV, 1.)

ta Job Santuak gisa onetan itz egin zuala: «Nik badakit nere Eroslea bizi dana ta azkenengo egunean, lurbiratik jagi ta nere lurrezko jantzia berriz arturik, nere aragiarekin Jaungoiko nerea ikusiko detana.»¹ Bazekiten ere Dabidek gizon zintzoagatik esaten ziola Jaungoikoari: «Zure jauregiko ugaritasunean biziko dira, Zuk sartuko dituzu gozotasunezko erreka garbietan. Zu zera bizitzako iturria, ta Zure argiarekin egingo diguzu argi. Ta, azkenez, bazekiten Jakituriaiko liburuaren egilleak erakusten duala nola gizon zuzenak biziko diraden beti; Jaungoikoaren semeak izanik, Jaungoikoa Bera saritzat daukatela.»²

Siñiste au, n. a., lurbira bera bezin zarra da, Jaungoikoak Berak erakutsia, ta, lenengo aitak galdu zigun onagatik beti negarrez egongo ezpagiñan, chit premia aundiko *siñistea*.

Baña nola zan Kristo zeruetako ateak iriki bear zizkigun Jauna, Kristo Bera etorri zan gizonen arteko eztabaida guziak erabakitzero, Kristok Berak, Jaungoikoa zan bezela erakutsi bear zion ta erakutsi garbiro gizonari betiko zoriontasunaren berri ona. Egokierarik onenarekin aurkeztatu zigun, bada, zorion ori; adierazi zigun gizon zintzo guziak eguzkiak bezela argi egingo zutela Aitaren erresuina bedeinkatzuan;³ Jaungoikoak bategatik eunekin sarituko genduzala erakutsi zigun,⁴ Bere jauregian ezteguna izango bildur, neke, eriotza ta malkorik; gure samiañak Berrik biurtuko dituala pozean, ta Bere doakuntza edo gloriarekin jantziko gin du zala betiko.³ Azkenik, gizon en biotzetik bildur guziak kentzeagatik, Bere ikasleai esaten die: «Ni banoa zuen-

(1) *Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum:*

Et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. (Job. XIX, 25, 26.)

Quoniam apud te est fons vitæ: et in lumine tuo videbimus lumen. (Psal. XXXV, 9, 10.)

(2) *Iusti autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum...* (Sap., V, 16.)

(3) *Tunc fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum...* (Matt. XIII, 43.)

(4) *Et omnis qui reliquerit domum, etc.... centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* (Ibid. XIX. 29).

(5) *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit: neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* (Apocalip. XXI. 24.)

.....quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in sæcula sæculorum (Ibid. XXII, 5.)

tzat tokia egitera»: ¹ poztasunezko Espiritu edo Megopea biralduko dizutet, eta zuekiñ egongo da beti, ² Ni zuekana natorren artean. Etzaituztet beñere utziko umezurtz. ³

Ikusi zazute orain, a., Greziatar jakintsuen erakutsietatik Jesukristo gure Jaunarenetara zeñ desberdintasun aundia dagoan; zeñ utsa, zeñ illuna, zeñ pozgabea, zeñ illgarria dan aien esakera dollorra, ta zeñ alai, eder ta pozgarrizkoa Kristo Jaungoikoarena.

¡O! Zoriona billatzeko gurutzearen itzalean bizi bear da, Jaungoiko Egille Altsuaren mendean, hada, Dabid erregeak esan zuan bezela, Jaungoiko Guraso gauza guztien arreta daukanaren eskuetan jartzen danak erraz arkituko du lurreko bizitzan bear duan guztia. ⁴ Jaungoiko Gurasoak daki, n., a., iñork ez bezela, gure animak daukan gozotasunen gose ta egarria, ta orregatik Berak erakutsi ta ematen digu betiko ta neurrigabeko gozotasunen icharopena, ta garailari ertetzen degun guztioi agintzen digu Bere jarrileku goitandi berdingabeen jarriko gaituala. *Qui vicerit, dabo ci sedere mecum in trono meo.* ⁵ Orregatik, erbeste onetan, gure zoriontasun guztia Jaungoikoa maitatzean dago, Bere onegite dontsuak ezagutzean, Bere mendean gogoz jartzean, Berari poz ematen saiatzean, Aitaren eskuetatik zorion betikoa icharotean. ¡A! ¡Badakit! Siñisgaiztoko gizonak icharote au alperrikakoa dala esango dute, gezurrezko ta irudi utsezko icharotea. Ez nabill gaur zuekiñ, siñistegabeko gizonchoak; baña, ala ere, nere bi-deari apur batean utzirik, zueri itzcho bi esateko gogoa datorkit. ¿Zer zerate zuek lurrean? Berez sortutako gauza batzuk, gure basoetako gibelurdiñak bezela, (ta parka zadazute, Jaunak, eragabeko esate au, gaizki aukeratua dala badeitzozue) baña abereak baño askozaz errukarriago sortuak zerate, bada abereak eztute beren zorigaitza ezagutzen, ta zuek bai, samintasun geiagorako. ¿Zer egin bear dezute zuen estullarri ta naigabezko orduetan? Etzazute zerura begiratu. ¿Zertako? Zeru eder izartsu ori ezta zuentzat egiña, ezta iñorentzat egiña, utsa da, zuen iritiz; ezerezaren edertasuna bakarrik da. Egia da erbeste one-

(1) *Quia vado parare vobis locum.* (Joan, XIV, 2.)

(2) *Et ego rogabo ad Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.* (Ibid. XIV, 16.)

(3) *Non relinquam vos orphanos.* (Ibid. XIV, 18.)

(4) *Dominus regit me et nihil mihi d erit.* (Psal XXII. 1.)

(5) (Apocalip. III, 21.)

tan denok egiñ bear degula negar; baña gure negarra, siñistea dauka-
gun gizonen negarra, ezta añ samiña gurutzetik gure Aitak legortzen
digulako, ezta añ samiña, betikotasun zorionekoa icharoten degun ez-
kero; ta zuen negarra berriz, icharopen gabeko negarra, ichasoko ur
gazi garratzak baño samiñagoa da, lantegietako burni gori urtua bera
baño goriagoa, ekaitz orduetan zerutik erortzen dan chimista ta in-
fernu barruko su-gar ikaragarrizkoa bezin kiskalkorra. Ta kiskaldurik
utzitzen ditu zuen animetako egoak, kiskaldurik zuen gogo, ansi,
mendu ta gurari guztiak, Jaungoikoaren esku aserreak betikotasuna
baño len ikutu balizute bezela. ¡A zer negar negarrietan gelditzen
zeraten! ¡A zer mendi murri sollean! ¡A zer basamortu latz ido-
rrean! Lore bat eztezute ikusten, ostro berde bat ez, animako egarria
kentzeko errelacho garbi bat ez: dena billatzen dezute legorra, dena
illa, dena lurra ta lurrezkoa; marboillak argirik gabe, etorkizunak
beltzez jantziak, eta zeruetako ateak betiko ichita. ¡O! Jaungoikoaga-
tik! Utzi zaiguzue guri gure siñiste santua, utzi zaiguzue siñisten
Jaungoikoaren itza, itzik egoki, zintzo, jakintsu ta siñisgarriena, ta
gelditu zaitezte zuek lurrean, lurrez estaltzeko ¡ta icharopenik gabe!

Utsa litzateke, a!,—eta banoa orain nere aritik aurrera—Kristo-
ren legea alde batera utzirik, beste bide batzuetatik zorion billa dabil-
tzanak zorion orri arkituko baluteke, edo Kristoren legea jarraitzen du-
tenak baño pozago ta gozotsuago biziko balitzatezke. Baña ezta ori
egundaño gertatzen. Eztago orrelakoan arpegira begiratzea baizik, eta
bertan irakurtzen zaiete garbiro beren biotzeko illuntasuna, animako
naigabea, nabarmenkeria, argi-naia, barruko nekea, biderik billatu ezi-
ña, ta noizean bein estu-larri ta itobear gaistoa; ta Jaungoikoaren le-
gea jarraitzen dutenetan berriz ikusi oi da sarri barruko poza, beneta-
ko alaitasuna, biotzaren pakea, pachara ona, chit erraz ertetzen duan
farra gozoa, animako pakearen agergarria.

Ta pake ori idukitzeko ezta bear, n. a., aberastasun aundirik. Abe-
rastasunak eztue betetzen gure biotz aundia, aberastasunak galkorrak
dira, ta ezta kite animako samiñik kentzen, ta gorputzekorik ere ez as-
kotan. Etziran aberatsak gure aitonak, geingo ziran beartsuak abera-
tsak baño, bada Strabon kondairaleak izkribatu zuan euskal-mendian
oso gaizki bizi izaten zala, *ibi pessime degitur*; baña emen bizi oi zi-
raden galanki, beren lurrari begira ta beren mendi zaintzen, erbeste-
koen ondamu gabe: eztira aberatsak gaurko baserritarrak, eta gure ba-
serritarren arpegian irakurri det nik askotan len esandako pake ta pa-

chara on guztia. Animako pakea idukitzeko kristau ona izatea bearda, gurutzearen itzalean bizitzea, ta orrela ziran lenagoko euskaldunak, eta orrela bizidira gaurko gure baserritarak. Maitetasun aundi bi dituzte gizon azkar oiek: Jaungoikoaganako niaitetasuna, ta gure Lege zarraganako niaitetasuna, biak gurutzepekoak. Maitetasun oientzat da beren bizitza guztia, niaitetasun oietan billatzen dute beren eginkizun guztietarako bear duten kemen ta argi ona. Bataren gañean itz egingo det, bada gaur eztator añ ongi bestearen gañean ezer esatea.

Jaungoikoa maite dutelako betetzen dute Bere lege santua, pozarren ta gogoz, nekeari begiratu gabe. Denok dakizute nola dauden gure baserriak, uri edo erri batzuetatik kanpora, churi ta garbi, egokitatsun ta era ederrean zabaldurik, bazuek mendi gallurretan, beste batzuek zelaiaren erdian, errekondoan bat edo beste, denak lanerako soro ta alorrak inguruan dauzkatela ta zugaztirenbat aldamenen. Euskal-eche oietan bizi dirade gaurko euskaldunik euskaldunenak, bada erri batzuetan erdalkeri asko sartuda; ta eche oietatik dakarzki eleizara Jaungoikoaren legea bete naiak, bide luzean, jaiero-jaiero, errekondoetatik gora, mendi gallurretatik bera ta zelaietatik zear, naiz euri naiz ateri dala, edurtzetan bezela eguzki bero galdatan; beti zuri, garbi ta chukun; beti irme, sendo, galant ta osasuntsuak. ¿Zer egin bear dute eleizan? ¿Zer? Beren Jaungoikoari, Zeru ta lurraren Egille Altsuari, izenik bigun ta gozoenarekiñ *Aita gurea* deitu, zerurako jaiok dirala oroituarekiñ biotza sendotu, astean igaro dituan nekeak Aitari esan, il diran guraso ta aideakgatik erregutu, meza santua entzun, noizean bein animak garbitu, Jaungoikoarekiñ adiskidetasun aundiagoan jarri, antziñako siñiste onean anima indartu, urtean bein Thau-ren sena maitagarri *Erramu* egunean eleizan bedeinkatua echera eraman, beren gurasoak egiten zuten bezela, ta gañean gurutzea duan usai gozozko zugatz adar bedeinkatu ori, echeko atean ta beren izerdiarekiñ busti dituen soroen erdian jarri munduari agertu erazteko Euskal-erriko eche ta soro guztien Jaun, Jabe ta Zaiñtzalle Jaungoikoa bakarrik dala.¹

Ta beren Jaungoikoaganako egitekoak amaitu ondorean, anima pakean ta pozarren daukatelako, ikusi oi dira jolasetan aurrenak, gazteak batez ere, lasterka ta pelotan, *bola* tokian edo euskal-auresku garbi gaitz gabekoetan, beren azkartasun bizi, zoli ta urduria erakutsiaz,

(1) *Erramu* - domeka egunean bedeinkatzen dira gure eleizetan eriñotz ostroak, makillaren erdi aldean gurutzecho bat dutela, echeko atean ta soroetan jartzeko.

illuntzetako orduetaraño. ¡A, zenbat aldiz, jai egunetako illunabarrean, eguzkia azkenengo erraño bigun indargabeakiñ lurrari agurka dagoan orduetan, zenbat aldiz aditu izan det urruti aldetik, lotara dijoan izakiaren¹ iñilltasuna urratzen duan oiua, euskaldun eztarriak bakarrik egiten dakian oiua luze, alai, zoroa, ta nere artean esan det: euskaldun oiek lurtean aldeitekean bezela zorionekoak ezpadira, eztago lurtean zorionaren izpirik!

Ta iñoiz edo berriz illetaren batzuk joagatik, erbeste onetan gauden guztiok jotzen ditugun bezela, edo euri geiegi dalako, edo legorte luzeak lur guztiak ondatu herir ditualako; edo aizeak, arriak, zamorroak, gorriñak, oloak, añoak edo beste gaitzen batek beren soroak alperrik galdu bear dieztelako; ala ere, gure mendi-gizonak eztira beñere ogi edo artoaren gosean egoten, ta berberak aitortzen dute beren bizitza on, dontsu ta ezin ohea, Elizanburu euskal-frantzesaren aotik chik ederkiro onela esanaz:

«Ikusten duzu goizean,
argia asten denean,
mendito baten gainean,
eche tikito aitzin churi bat
lau aitz andiren artean,
iturrito bat aldean,
chakur churi bat atean?
An bizi naiz ni pakean».

Bai, or bizi zerate zuek, Aitorren seme zintzoak, mendietako aize osasuntsuen erdian, or bizi zerate paketsu, iñoren ondamu gabe, Jaungoikoaren icharopenean, ta be aldeko urietan dauden siñiste gabeko gizonchoak beñere ezagutu eztuen zoriontasunarekiñ.

Baña ¿nola billatu dezateke zoriona Kristoren legetik kanpora bizi diraden oiek, aberastasunaren erdian dagoala uste badute, geienak beintzat? ¿Nola, aberastasunak betikoak ezpadira, beñere ezin bagaituzte ase, bada asko daukanak geiago nai du; nola, lurbira onetako aberastasan guztiak gizonaren biotz aundia betetzeko gauza uts batzuek badira?

Esan genezake gure menditarrak, antziñetako jakintsuen libururik ikusi gabe, berez asmatu ta igarri dituztela aien liburu ospatsuetan irakurtzen diran erakustera on batzuek.—Ara nik, jaunak, ara, a. m.

(1) Naturaleza.

Kristoren fedea ezagutu etzuten gizon aundi batzuen liburuetatik, nere gaiaren alde ta zueri eskeintzeko atera detan lora sortacho bat. Aristoteles egokintsuak esaten du: «Onbidetik dabillen gizona, bere lenagoko bizitzari begira dagoanean, soñu egokiak jo ta soñu oiek bakartadean pozik ta gozoro aditzen dagoan musikalari baten antzera dala.» Diógenes ziñutiak izkribatu zuan: «gizon on batentzat egun guztiak alai ta atsegingarriak ziradela.» Epikurok berak dio: «eztala beartsua ezer eztaukan gizona, ezpada asko eukita ere geiago bear zuana baizik.» Menandrok onela itz egiten zuan: «nik uste nuan lenago gizon beartsuak bakarrik egiten zutela lo neketsua, baña gaur badakit zorionekoizat iduki zaituztenok etzeratela gu baño geiagoan.» Plutarkoren esana da: «gizon batzuek ardoaren astuntasuna orditu gabe jaso ezin duten bezela, orrela beste batzuek ezin dutela aberastasuna jaso, orditu gabe». Ta azkenez Tito Libiok esatendu: «ondasun gelegiak berekiñ daramatela nazka edo gogait eragitea».

Baño ez, Aitorren semeak, lurreko ondasunak zeñ utsak ziraden jakiteko, etzuten erbesteko jakintsuen erakuste bearrik. Nik eztaikit euskaldunak Kristo lurrera etorri baño lenago ta beti Jaungoiko bakararren siñiste ta legekoak izandu baziran edo ez, bada gai onetan eztabaida aundia darabilgu, ta azkenengo itza ezta oraindik esan;¹ baño danok dakigu, asieran esan detan bezela, euskaldunak oso antziñetatik gurutze zaleak eta gurutzearen alde jokutzen zutenak ziradela² ta beti Lauburuaren azpikoak, Kristautasuna emen sartu zanetik eta ona kristaurik onenetakoak, bakoitzak bere echean ikasi zutela gure aitona Kristoren legeko ibilpide ona, ta guk ere ume-umetatik ikasi degula, aitona zarren izakera jaungoikozkoa; eleizan ikasi dituela beti euskaldunak egiazko jakituriaren iturritik datozen erakutsi eder zindoak.³ Eleizan ta amargarrengo aginduan erakutsi zaigu eztala iñoren bidega-

(1) A. Henaok, *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria* izeneko II-garren liburuan, Garibay, Echabe, Cortés ta Cobarrubias izendatzen ditu baietaz esaten dutenen artean. Geroago, Izagirre jaunak* eta A. José Ignazio Aranak** iritzi ori indartu dute; baño beste iritzi batekoak dira A. Henao bera, Menendez Pelayo**** (au ez oso agirian orratik) ta Labayru jauna.****

(2) Ikusi bite A. Henao, esan dan egintzako IV-ganen liburuan.

(3) *Et in ecclesiis Altissimi aperiet os suum...* (Ecclesiástico, XXIV, 2.)

* *Oratio in academia studiorum. inauguratione, habita kalendis Octobris anni 1890*—Victoriae, 1890.

** *Complemento á la obra de las Averiguaciones IV-garrengo liburuaren sei garren atal eransia.*

*** *Historia de los Heterodoxos españoles*, deritzaion liburuko 42 ta 43-garren orrialdietan.

**** *Historia general de Bizcaya* izeneko I-go liburuaren 81-garren orrialdietak aurrera.

beko ondasunik nai izan bear; eleizan ikasi genduzan beste gauza on asko, ta eleizako liburuetatik ateratzen det, or ta emen ikutuaz, sail bakoitzetik lore bat artuaz, zueri eskeintzen dizuetan beste sortacho bat. «Ikusi nuan eguzkiaren azpian egiten zan guztia, ta dana zan uskeria ta animako estutasuna».¹ «Nere biotzan esan nuan nik: joango naiz, ta gozotasun ugariak idukiko ditut, eta asartuko ditut ondasunak. Eta ikusi nuan au ere uskeria zala».² «Gizon zikoitz edo zekena ezta beñere diruz aseko, ta diruak maite dituanak ezta beretandik frutu alort edo emate onik aterako, ta au ere uskeria da».³ «Gozoa da langillearen loa, naiz guchi jan naiz asko, baña aberatsari geiegizko janak lorik egiten eztio utzitzen».⁴ «Beste gaitz oso char bat dago, eguzkiaren azpian ikusi detana: jabearen gaitzerako gordetzendan aberastasuna».⁵ «Bota zazu zure ogia bidean dijoazen uren gañean, bada eretiren batean billatuko dezu».⁶ «Eman zaiezu zazpiti ta zortziti ere zergatik eztakizun zer gaitz etorriko dan lurraren gañean».⁷ «Jaungoikoaren bildur izan zaite ta gorde-itzatzu bere aginduak, bada ori da gizon guztia».⁸

Baña lore sorta bi aben erdian beste lore bat jarri bear degu, lorerik usai gozozkoena. Lore ori gurutzea da, gure betiko bandera ederra. Gurutze orretan dago Gizon-Jaungoikoa, Izaterik andi ta altsuena, Jakituriaren jatorria,⁹ Jakituria bera, berez ta iñorgandik artu gabe gizon guztiai erakusteko eskubidea daukan izate berdingabea. Zabalik

(1) *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus.* (Ecclesiastes, I., 14.)

(2) *Dixi ego in corde meo: Vadam, et affluam deliciis, et fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.* (Ibid., II., 1.)

(3) *Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* (Ibid., V., 9.)

(4) *Dulcis est somnus operanti, sive parum sive multum comedat: saturitas autem divitis non sinit eum dormire.* (Ibid., V., 11.)

(5) *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitiæ conservate in malum domini sui.* (Ibid., V., 12.)

(6) *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post tempora multa invenies eum.* (Ibid., XI., 1.)

(7) *Da partem septem necnon et octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram.* (Ibid., XI., 2.)

(8) *Deum time et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo.* (Ibid., XII., 13.)

(9) *Omnis sapientia á Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum.* (Ecclesiástico., I., 1.)

dauzka Bere besoak, batarekiñ siñistegabeko guztiai deitu nai baliete bezela, ta bestearekiñ Bere legea jarraitzen duten danak bigunkiro es-taldu nairik. Jaungoiko-Gizon orrek, Bere ao eder zerutarra idikitzen-du ta lurreko guztiai esaten die: «Atozte Nigana nekaturik eta arnasa-rik artu eziñik zabilzaten guztiok, eta Nik emango dizutet arnasa ta desneke ona».¹ Ta ezaguturik oso garbiro eztagola lurrean beartsua baño izate nekaturik, errukarriaren poztasunerako beste itz gozo abek esaten ditu: «Zorionekoak animaz beartsu diradenak, zergatik berentzako dan zeruetako erresuina nerea».

Ezta egundaño. n. a., itz guchiagotan gogameu aundi, sakon ta ederragorik esan, eztira beñere iñoren itzak izan añ garbiak, añ bigu-nak eta añ esankorrek. Kristo da zoriontasunaren jabea, Kristo baka-rrik da zoriontasunaren goarpe ta iñilikako ipuiñ guztiak dakizkiana, ta Kristok dio «beartsuak dirala zorionekoak». ¿Baña nolatan? Ezin ulertu dezake gure adimenak, gizonaren buruan ezin sartu da beartsu dagoan izate bat nola izan ditekean zorionekoa. ¿Zerbait bear badu, nola egon-go da ondo ta pozean, bear duan gauza ori gabe? Aditzalleak, Jaun-goiko Santu guztiadun zoriontasunaren jabeak, edonoiz zoriondu leza-ke neketan dagoan anima, neketasunaren errailetan bertan eman leza-ioke edozeñi zorion betea ta biotzeko eztaia, Paulo santu lege onaren zabaltzalleari ta beste santu askori eman zien bezela;² baña Jaungoi-koaren eskubideak egin dezakeana alde batera utzirik, ikusi dezagun Kristok Berak gure galdeari ematen dion erantzuerak: «Zorionekoak dira beartsuak, esaten du, zergatik berentzat dan zeruetako erresuma». Nondikan ikusten degun zeruetako erresumaren jabe izatean dagola gure zoriona, ta eztala lurrean zorionekorik iñorcho ere, ez aberatsik eta ez landerrik, ez erregerik eta ez morroirik; denak diradela emen berdiñak zoriontasun ori billatze orretan, denak dirala beartsuak, zer-gatik, Salomonek esango lukean bezela, «dena da emen uskeria ta us-keria bakarrik». Gorutz jaso bear degu, bada, gure gogoa, gorutz jaso bear degu gure biotza, jaio zonetik, eta ona zoriontasunaren eske dea-darka daukagun biotz artega ta eskalea: zeruaren icharopena bear degu emen, nolabait zorionekoak izango bagera.

(1) (Matt. XI, 28.)

(2) *Mihi autem absit gloriari: nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* (S. Pabl. ad Galatas, VI., 14)

Jakiña da, gañera Santa Teresa ta Santa Magdalena Paziskoak Jaungoikoari esa-ten zizkoen itz beroak.

Ikusten dezute, bada, n. a. euskaldunak, zoriontasuna billatzeko zuek artu dezutena baño beste biderik eztago. Nai ta naiezkoa da gurutzearen itzalean bizi izatea, au da, Jaungoikoaren lege santua gordeztea, gaur zeraten bezela, n. a., beti euskaldun kristauak izatea. Eztet esaten denok berdiñak zeratela ta denok onak, eztet esaten utsegiterik eztezutela, eztet esaten etsai gaizkiñaren zirikadaren bat zuen biotzetan eztezutela izango, ta, bear bada, baita ere leiza edo gogo gaistoren bat, noizean bein anima loitzen duan gogoa, zeru garbi urdiña, trumoi egunean, odei matasa beltzak loitzen duan bezela; baña ezta beti zuen gogamenean daukazuten odei matasa, ezta betiko gogo charra, ezta zuen ibillera ta eginkizun guztietarako asiera ta iturburua... Nik ikusi zaituztet sarri, n. a. euskaldun maiteak, nik ikusi zaituztet oso mendaroturik¹ zuen lan neketsuetan, Jaungoikozko gizonak bezela. Batzuek, ichas-gizonak, goizeko orduetarako, edo gaberdia baño len bear bada, ol koskor baten gañean jarrita, sartzen zerate, ekaitz ta bagaen tartetik askotan, ichasoaren erdira, eriotzaren kolkotik zerbait atera naian, zuen umechoak ogi zati bat jan dezaten; baña zuen zorigaitza ezagutuagatik, etzerate sartzen ichas barrura ardo ta biraoka, siñis-te gabeko gizonak bezela; ezpada Jaungoiko Egillea bedeinkatuaz, Iziarko ta Aranzazuko Amari edo Lezoko Gurutze santuari egiten diozkatzuen otoitz ta erreguen murmurrada gozoa ichas goitandiaren orroartzarrikiñ bat egiñaz; otoitz biak, ichasoarena ta gizonarena, elkar arturik, igo dezaten Jaungoiko santuaren jarleku gorengoraño. Nik ikusi zaituztet beste batzuk, nekazaritzatik bizi zeraten gizonak, saiatzen zeratela arkaitz tarteko lurrik idor ta nekagarrikoenean, zuen echadikoak bear duen janaria lurrari kendu nairik; ta ori eranpe ta alaitasun aundiarekiñ, batere inkes, arrenkura ta irauntasun gabe, neke guztien azkenengo arian, bere esku zerutarra gorutz jasorik, betiko zoriona erakusten dagoan icharopen gozoa ikusten dezutelako. Nik badakit batzuk eta besteak oso erraz ematen diozutela zuek baño beartsuago dagoan bati echekoen aorako bear zenduteken ogi zatia, ta aterik ate dabillen eskale gaisoa zuen maipuruan jartzen dakizutela;² nik badakit denok egiten dezutela anima pakean daukaten gizonak egin oiduten kezka gabeko loa, len aitatu detan gogamen gaistoa batere gogoratu gabe.

(1) Resignados.

(2) Euskal-errian lenago maipuruan ipintzen ziran echera zetozen eskaleak, eta oraindik ere baserri batzuetan gordetzen da oitura on Jaungoikozko au.

Egiazko jakituriaren iturrian edan dezute zuek animako egarria kentzeko bear dan otsaroa¹ eta inoiz aberastasunaren ondamu apurren batek biotzean ikutuagatik, lurreko ondasunekiñ gizonaren biotza ezin ase dala ikasi zendutelako, bene-benetan animaz ta biotzez zerate lander edo beartsuak, eta zeruetako sari atsegingarri iraunkorraren icharopenean bizi zerate, neke artean bertan pozik, euskaldun dirutsu asko, Jaungoikozko gizonak, beren biotza diruan ipiñi gabe, Zerura begira bizi diraden bezela.

Baña badira lur zabalean beste gizon illun errukarri batzuek: beartsuak dira oiek ere, bañan ez gogoz, ez biotzez. Odei beltz astunaren azpian bizi dirade beti, beñere zeruko argirik ikusi gabe. Beren biotzak gozotasuna eskatzen die, ta gozotasunik ezin dute billatu; aberastasuna nai luteke gauza guztien gañetik, eta, bear bada odolgiroko² nagusien azpian daude, nai duen aña ogirik jan ezin da. Ta gerorako zorionik eztaukatela siñisturikan ta lurrean ere ezin lortu duela ikusten dutenean, oraingo egunetan negarra ta zorigaitza ta gerokoetan ezereza ta illuntasun illgarria begiratzean, beren odol guziak irakiten jartzen zaizkate, ta or dabilitza gizagaisoak aundikien kontra ta Jaungoikoaren kontra, gauza guztiak goikoaz-bera itzuli nairik batzuek, eta beste batzuek, otso amorratuen irudira, gizon guztiak beren biatz ta agiñartean zatitzeko uste ta gogoarekiñ. Errukarri oiek eztute, zuek bezela, jakituriaren iturriko ur garbirik edan, betiko zoriontasunaren icharopenik eztaukate, eztira gurutzepekoak, eta gurutzepean bakarrik dago lurrean arkitu alditekean zoriona.

Gurutzengandik urruti bata-besteaganako gorrotoa arkitu oi dan bezela, gurutzearen itzalpean billatzen det niaitetasuna, zoriontasunaren adiskide aundia; bada gurutzeko Jaunak erakusten digu denok geradela Bere semeak, denok zerurako jaiok. Orregatik gurutzepeko Euskal-erri onetan ezker Eklesiastiko deritzaion liburuak esaten duanaz aztu: «etzayozu beartsuari zor zaion onesgume ta laguntasuna kendu, ta etzazuz beartsuagandik aldendu zure begiak;»³ etzazu urruindu edo arakatu gose danaren anima, ta premian dagoan gizonari

(1) Refresco.

(2) Cruel, sanguinario.

Paris egentium vita pauperum est; qui defraudat illum homo sanguinis est. (Ecclesiastico, XXIV, 25.)

(3) *Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes, et oculos tuos ne transvertas á paupere.* (Ecclesiastico, IV, 1).

etzaiozu aserrerazi»;¹ «laguntasun gabe dagoanaren biotza etzazu atsekabetu, ta larriturik dagoan gizona ez iduki zerbait eman gabe».² Ta gogoan daukagu Jesus-ek Bere Ebanjelio santuan esaten duana: «Zuekiñ besteak egitea nai dezutena, ori bera egin zazute zuek aiekiñ.»³ «Izan zaitezte errukitsuak zuen aita errukitsua dan bezela.»⁴ «Zuek bestientzat daukazuten neurriarekiñ izango zerate neurtuak.»⁵ «Eman zaiozute bata besteari ostatua gaizkiesaka gabe».⁶ Orregatik euskaldunak begiratzen diote begi onez ta laguntzen diote alduen añan, ez bakarrik aterik ate dabillen eskaleari, bai ta ere, (ta au da askotan gauzarik gaitzena) auzoetako lagunai; edo gaiso bat daukatelako, edo echealdian gizon guchi diradelako, edo beste ezbearren bat gertatu zaietelako, soroetako lanak atzeratu ta dauzkaten egunetan. Denok dakizute auzolana zer dan, askok jardun dezute sarri auzolanean, poz-pozik, anai, ezagun, adiskide edo erritar bati laguntzen, berak ere, beste garai batean, alduan añan lagunduko dizutelako uste onean. Gauza chit pozgarria da, n. a., gizon ta emakume pilla sendo ta indartsuak auzoko erri edo beartsu bati laguntzen ikustea achur edo laietako lan gogorrean, aloger gabe, izerdi patsetan ta pozik, auzokoen biotzera desneke piskabat eramateagatik. Ori da, n. a. m., ori da bata-besteaganako anaitasuna idukitzea, ori da lagun urkoari zor zaion maitetasuna biotzez ematea, ori da Jesusen legea ongi betetzea, gurutzepEAN bizi izatea, euskaldun egiazkoa izatea.

Ta alkarrenganako emen arkitzen dan laguntasun onagatik, Euskal-erriko lurrrak ondo zatituak daudelako, eta gure erri-zaiñtzalle argitsuak gaiso, eri ta beartsuen onean aukerazko echeak egiñaz ta ondo zaiñtuaz artu dituen burubide egokiakgatik, eztira Euskal-errian erbesteetan añia eskale ta beartsu ikusten. Ikusten ditugu eskaleak, ori bai,

(1) *Animam esurientem ne despexeris: et non exasperes pauperem in inopia sua.* (Ibid. IV, 2.)

(2) *Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum angustianti.* (Ibid. IV, 3.)

(3) *Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.* (Luc. VI, 31.)

(4) *Estote ergo misericordes sicut et pater vester misericors est.* (Ibid VI, 36.)

(5) *Et dicebat illis: Videte quid andiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis et adjicietur vobis.* (Marc. IV, 24.)

(6) *Hospitales invicem sine murmuratione.* (I Petr. IV, 9.)

bada toki guztietan ta beti izango dira;¹ gure jaialdi guztietarako eskale asko inguratzen zaizkigu, baña euskaldunak guchi, oso guchi, ogeirako bat edo guchiago, zergatik, denok dakizuten bezela, ichu, besamoch, erren ta soñujotzalle geinak, ia danak, euskalduna biotz onekoa dala jakinda gaztelerritik agertzen zaizkigun kristau doakabe gizagaisoak izaten dira. Ta orregatik, gurutzepekoak eta Jaungoikozko gizonak izan geralako, aspaldiko gizaldietatik in gure egunetaraño ta gure egunetan ere bai toki batzuetan, euskal-mendi mardul, emankor agirietan ikusi izan oi dira ta ikusten dira beor, mochal, zaldi, chekor, bei ta idiak batere zaiñtzalle gabe, zergatik euskal-erritar guziak zekiten begi zoliarekiñ beti begira zegoan zaiñtzalle bat zeukatela, Jaungoikoa; orregatik gure katigutegi edo presondegietan añ eralle guchi egon izandu dira;² orregatik eche guztietako ateak zabal-zabalik utzi oi zituzten gure aitonak, gau ta egun, beren barrundean maitetasuneko ostatu on bat edonoiz ta edozeñi eskeñika baleude bezela, ta lurbira guztiari agertueraziaz euskaldunak etzirala Jaungoikoaren baño besteren bildur; orregatik, azkenez, Euskal-errian atietako kisket, maratilla, morrollu ta burnisareak³ alperrikakoak ziraden, zergatik Jaungoikoaren legea zan gure ataietako giltza.

Eztet iñola ere ukatu nai, gure lege zarrak ondoren abetarako asko lagundu digutela. Gure lege zarrak asten ziran, Arabakoa bezela, bata bestea maitatu bear genduala esanaz;⁴ edo agintzen zuten, Bizkaikoak bezela, aitari edo amari eskua jartzen zioten seme gaistoak, bere eskergabetasunagatik, aiekgandik artu zuten ondasuna galdu zezatela,⁵ edo esaten zuten, Gipuzkoakoak bezela, batzarrera zijozten

(1) *Pauperes enim semper habetis vobiscum.* (Joan, XII, 8)

(2) Badakit. beste tokietan bezela, emen ere gaizkilleak izaten dirala, baña erdalerrietan baño beti askozaz guchiago. Cavanilles jaunak bere liburu *Lequettio en 1857* izenekoan onela dio: «Cuando visité á Marquina, cabeza de partido judicial, de más de 16.000 almas, sólo habia un preso en la cárcel. ¡Cuánto no dice ésto en favor de Bizcaya!»

1870 garrengo urtean gizon bat bakarra zegoan Gernikako katigutegian, ta, bera etzan euskalduna. Ori bera gertatzen da Gipuzkoan. Tolosa, Bergara ta Azpeitiko katigutegiak askotan egon dira barruan iñorcho ere eztuela.

(3) Rejas.

(4) «E primeramente ponemos é ordenamos que amemos los unos á los otros, é que nos ayodemos en los cuerpos é en cuanto abemos á defendernos del mal é de dapño cuanto podamos» (*Hermandad vieja* zeritzaionaren ondapatetik *1.º)

(5) XXII-garren legea ta 31-garren erakaia.

(*) Bases.

gizon guztiak egin zezaiotela zin edo *juramentu* Jaungoikoari, *gurutzeari* ta Ebanjelio santuaren itz egiazkoai, Gipuzkoaren onari begiratuko ziotela, zuzen ta griña gaisto gabe, Jaungoikoari ta Erregeari zor zitzaizen menekio¹ ta aurpenaren² kalte gabe.³

Gure lege zarrak lagundu digute bada, ainbeste urtean echadi on ta paketsuak idukitzen, semeak gursoari zor dion mendetasuna gordezazitzen,⁴ ta euskaldun guziak on bide zuzenetatik erabiltzen. ¿Baña nondik dator lege oien ontasuna? ¿Nondik sortu dira lege oiek? ¿Nun daukate beren sustraia? Kristoren legean, gurutzean daukate aitatasuna ta sortuera; bada beren jatorriari begiratu ezkeru ¿zer dirade gure legeak Jaungoikoaren legea baño beste gauzarik?

Ikusi degu, n. a., zer dan ta zertan dagoan zorion betea; ikusi degu zeruetan arkitzen dala, ta ezuala lurrean inork billatu osorik eta biotzak eskatzen duan añan, ta bestek baño guchiago gurutzetik urruti bizi diraden gizon errukarriak; eta lurreari aldan bezela gurutzepeko gizon ta erriak iduki oi dutela. Egia eder au argitaratu dizutet siñiste gabeko gizon jakintsuen esanekiñ, Eleizaren liburu jakituriz beterikakoekiñ, Jaungoiko santuaren itz ziur siñisgarrienarekiñ, gure adimeneko argi apurrarekiñ ta egunero geuk ikusten ditugun gauzak anima barrura esaten digutenarekiñ. Ta batez ere, onezkeru ezagutuko zendu-

(1) Obsequio.

(2) Rendimiento.

(3) «Assi bien juran V. S. á Dios, y á la señal de la Cruz, en que han puesto sus manos derechas, y á las palabras de los Santos Evangelios donde quiera que más largamente estén escritos que *guardando el servicio de Dios*, y del Rey en esta Junta, ó Congregación, en que se han juntado, guardarán también y observarán el provecho y utilidad de ésta Provincia, y guardarán y observará las Leyes, y Ordenanzas de su Hermandad, y no las quebrantarán, ni irán contra ellas, ni consentirán que ninguno vaya directe, ni indirecte en manera alguna, y que determinarán los casos, y negocios, que se ofrecieren, y ocurrieren realmente por justicia, sin parcialidad, ni pasión, etc. (Título VIII, cap. 2.) Ikusi leiteke ere VI-garren erakaiko 2-garren burua.

(4) «La troncalidad, la libertad de testar, la comunicación foral, (Bizkaiko legeak) partes son de ese todo que regulando la forma de conservación de la propiedad ó de la trasmisión de la misma, ó las relaciones particulares entre marido y mujer *tiran y se encaminan á un fin único, á formar á una familia honrada y dichosa, provista de los medios necesarios á su subsistencia, unida por los estrechos vínculos del respeto y amor, y fuertemente cimentada en el trabajo, en la virtud y en la propiedad del hogar*». (Hormaeche jaunaren *Leyes civiles de Bizcaya* deritzaion liburuko 238 ta 239-garrengo orrialdietan).

tela uste det gure Euskalerra maiteak erakusten diola lurbira guztiari gurutze santuaren azpian bizi dan erria zorionekoa dala, lurrean aldan bestean.

Ezta bada miraritzeko gauza, n. a. m., erbeste aldetik gure mendietara norbaitzuek ondamuz begiratzea, askotan begiratu duten bezela; zergatik, dollorren artean, beti ikusi oi da begi charrarekiñ auzo-koen zorion ta pakea; ta ezta ere, gugandik urruti jaiio diran izkribalari zintzo askok, Euskalerriko izakera ezagutu dutenean, euskaldunaren alde esa dituzten gauzak irakurtzea. Astirik banuke, geiegi luzatzeko bildurrak lotuko ezpanindu, emen esango nituzke orain gizon arrotz askok Euskalerriko bizitzagatik egin dituzten egiazko gora jasotzeak, doanditzeak;¹ baña besterik esango ezpadet ere, eztet utzi nai isillik Le Play jaun jakintsuak bere liburu batean, oraindik aspaldi ez тала gugatik esaten zuana: «Euskaldunak, esaten du, Españako erregearen mendean egonagatik, berezkorak dira ta uztarri gabe ta askatuak daude Suizatarrak bezela. Aien irudira, lokarri gabe bizi izatea beren. Jaungoikozko siñiste onari zor diote, beren oitura zarrai ta errietako fueroak gordetzeko beti izan duten ausardi eziezkorri».²

Bai, n. a. m., chit egoki esan zuan Le Play jaunak: gurutzeagatik izan gera gu gurezkorak, gurutzeagatik bizi izandu gera uztarri ta kate gabe, bada gurutzea etorri zitzaigun zeruetatik gure animetako kateak urratzera; gurutzeagatik izan da euskalduna aizea bezela lokarri-gabea; gurutzeagatik izan da Izarraitz ta Ernioko arkaitzak baizen irme, gogor ta sendoa atzeritar gudalarien aurrean; bigun, samur ta biotz aundikoa gizon apal³ ta beartsuen ondoan; gurutzeagatik izan ziran aundi, duin, azkar ta umantkorak Ugarte ta Lope Diaz Bizkaiko Jauna,⁴ Elkano ta Gaztañeta; Urbietta, Idiakez ta Errenteriako Mar-

(1) Erbestekoak euskaldunakgatik esan dituen gauza eder asko jakiñ nai dituanak ikusi bitza Donostiako paper EUSKAL-ERRIA-ren XII-garrego liburua, 297 ta 399-garren orrialdietan, XIII-garrena 155, 173 ta 409-an, XVI-garrena 97 ta 219-an, XVIII-garrena 152-an, XIX-garrena 106-an. etc. etc.

(2) *Organización del trabajo* deritzaion liburuan.

(3) Humilde.

(4) «En Bleda, Echave y eu Bartolomé de Rogatis hallo, que el capitán Hugar-te, Cántabro (*Kántabro* itz onek euskalduna esan nai du emen) ganó de los moros la ciudad de Zamora, año treinta y dos después de la pérdida de España; afirmanlo Sebastianiano, Lucas Tudense y otros muchos». (A. Henaok len esandako liburuan)

«Nuestro D. Lope Diaz es quien llegado al sitio donde ocurrió la muerte del arzobispo D. Sancho, todavía, tuvo tiempo de recobrar la cruz arzobispal del poder de los moros y dispersarlos». (Labayru-k, *Historia general de Bizcaya* izeneko II-garren liburu ta 245-garren orrialdetan)

Beste Bizkaiko Jaun batzuen egitada jakingarri batzuek esaten ditu A. Henaok, IV-garren liburuan.

tín, Okendo ta Lezo, Urdaneta, Legazpi ta Churruka, Loyolako Iñazio aundia ta gure egunetako Balentin Berrio-Ochoa; gurutzeagatik, Jaungoikozko gizon duiñak giñalako, abegi on bat egiñ oi ziguten beti euskaldunai lurbirako erri guztietan; Jaungoikozkoak giñalako, oraindik geure gizaldian, frantzes jakintsuen Parisko batzar batean Euskalerriko bitza jarri zuten mundu guztirako erakusgarrik onenentzat.¹

Eta gurutzea ta euskalduna, gurutzea ta gure izkuntz garbia oso alkarturik bizi izan diradelako, gurutzearen ikasle ta erakusleak, eleiz gizonak izan dira gurutzearen onbideak eta euskeraren apainduriak zabaltzen beste edozein baño geiago saiatu diraden euskaldunak; bada denok dakizuten bezela, eleiz gizonak ziran Larramendi, Astarloa, Moguel, Mendiburu, Kardaberaz, Añibarro, Zabala, Uriarte, Lardizabal, Arana ta beste asko; ta euskara gozo maitagarriaren alde aspaldiko urte abetan lanean dabiltzan euskaldun desnagi samurrak eleiz-gizonak izan ezagatik, Euskal-erriak gurutzeari zordiona dakitelako, Jaungoikozko gauzak esan bear dituztenean, ezitan bustitzen dituzte beren lumak; beren izkribu, moldaera ta antolamendu guztietan sorterriari ta Jaungoikori zor dioten maitetasuna erakusten dute; ta ezta oraindik agertu euskaraz, nik dakitela beintzat, Eleizaren, Jaungoikoaren, gurutzearen edo oitura onen kontrako gauza bat bakarra. Eztedilla ere iñoiz gertatu, bada euskara garbia ezta orretarako jaioa. ¡A! Beste izkuntz askorekiñ bezela euskararekin Jaungoiko Guraso santua madarikatuko balitzateke, Jesusek eman zizkigun ibilpide zuzenen kontrako gauzak euskaraz esango balitzatezke, euskaraz jardungo balitz gurutzeko erakusbide santuen kontra; miñ aundi bat artukonuke biotzaren erdian, beaztun minkaitzak iruntzi bearko nituzke ta malko samiñak iburi, zergatik, neretzat euskara, egaztiarentzat aizea bezela da, gizonarentzat arnasa bezela; baño ni izango nitzake aurrenengoa deadar egiteko: «mendarikatua izan dedilla euskara, milla bider mendarikatua». Euskalduna naizela esan detasieran, ta egia da, baño lenago naiz kristaua, ta kristaua ez izatekotan ez nuke nai izan euskalduna.

Baña ez, euskalduna ta gurutzea beti bat egiñik bizi izan dira, Gernikako arbola ta gurutzea alkarturik daude, ta bata besteagandik eziñ ditezke aldendu, ainbeste gizaldiko lokarriak eziñ ditezke urratu, ta ezтира urratuko, ta euskaldunen izkuntza beti izango da gurutzearen kan taría.

(1) Ikusi bedi *Bosquejo de la Organización social de Bizcaya* deritzaion liburu, 1870-garreanean Bilbon argitaratua.

Bai, nere adiskide euskerazale ta biursari egokiak, ereztu edo kanta zaiozute Jaungoikoari, bada zuen kantuarentzat gai oberik eztezute billatuko. Bere izen aundia, siñisgaistokoentzat ezkutapenez estalirik dagoan izena, siñistedun gizonak eguzki alaiaren arpegi argitsuan ikusten du, illargiaren errañu bigunetan, goizaldeko mendi gañetik datozen argi pozgarrizkoan, ichas gañ zabal bare ta urdiñean, gure basoetako saroi ostoz apainduetan, intzez beterikako belardi loratsuan, gizon erregearen kopeta leñargian. Bere eskubide altsua ekaitzaren egoetan agiri da, chimista gorriaren ibilkera azkarrean, Sodomako erri gaistoaren ondamendian, lureko errege ta agintari guztien eriotzan, zeru goietako izarren jira-bira neurtuetan. Azkenez, bere ontasun neurrigabea Golgotako tontor illunean dakusgu, Kristo gure Jauna gurutzean josirik, gugatik bizitza ematen ta Bere Aita Jaungoikoari gizon errukarriagatik parka eske dagoanean.

Euskaldunak, nere erritarrak, Jaungoiko santu goitandi orren mendean bizi diraden erriak eztira beñere illko, Jaungoikoaren mendetik igeska dabiltzanak galduak daude. ¿Non dirade gaur arrotasunez beterik gure kontra etorri ziran Kartagotar ta erromatarrak? ¿Zer egin zuten euskalduna bere mendean jarri nai zuten godotar apainduri zaleak? Il ziran betiko, gízaldi nastuen erdian ondatu ziran, beren arrotasunak lurpean sarturik daude, aztu zan beren izkuntza, izena bakarrik gelditu zaiete kondairako liburuetan. Ta Euskal-erria bizi da, bizi da bere izkuntza zarra, bizi dira bere oitura garbi gordegarriak, zergatik gurekiñ bizi dan gurutze santua.

Euskaldunak, nere erritarrak, *Tau-ren* aztarna gure kopetan badaraniaigu, gure aitonen Lauburuarekiñ aztutzen ezpagera, gurutzetik ertetzen ezpadegu, izenberriko okerkeri gaistoak estanda eginda lurbira guztia ondatzen danean, entzungo degu gure mendietatik gurutzegabeko erresuma guztiak goitik bera jotzean aterako duen burrunbada ikaragarria; baña ezta guganaño elduko Jaungoikoaren zigorra, zergatik Berberak esan duan: *omnem autem super quem videritis thau ne occidatis*, bere kopetan gurutzearen aztarna darainanari etzaiozute ikuturik egiñ, utzi zaiozute pakean. ¿Ta nork daki Jaungoikoak ala nai dualako, Jaungoikoak bere legean agintzen dualako, illak lurpean sartzeko asmoan mendietatik bera jaisten geranean, nork daki gu izango bagera, lenagoko israeltarrak bezela, erri berri aundi baten sus-trai ta asiera?

Ekautariak, Gipuzkoako ondasun ta fuero apurren zaintzalleak,

Jaungoikozko gizonak zeratelako, gurutzepekoak zeratelako, barru ta esku garbieneko gizonen entzute aundi bat daukazute errian ta erbestean, entzute ona, entzute ospetsua, entzute onoregarria. Etzazute, bada, gurutzeepetik egundaño erten, gorde zazute entzute eder ori gauzarik maitegarriena bezela; ia noiz edo noiz, gaur ezpada bigar, chitzaren ondoren eguzki garbiak ertetzen duan egunean, zuek gandik okasten duten erbestekoak nola zaiñtzen diran errien ondasunak. Jarrai zazute beti bide zuzenetik, egin zazute orain bezela gero ere alde zuten guztia nekazariaren, oitura zarren ta euskara bedeinkatuaren alde, bada orrela begiratzen diozute Gipuzkoaren onari.

Ta azkenik, nere erritar euskaldun maiteak, bizi gaitezen denok gurutzearen itzalpe gozoan, erabili dezagun beti gurutzearen aztarna gure kopetan ta gure biotzean, Jaungoikoak Beragana deitzen digun orduan, zorion ustezko jauregi ataian esan dezaiogun poz-pozik gure Egille santuari: «Jauna, kristau egiazkoak gera, gurutzetarrak gera, ¡euskaldunak gera!»

Amen.—Ala izan dedilla.

